

СУБ'ЄКТИВНЕ ЕКОНОМІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ З РІЗНИМИ ЕМІГРАЦІЙНИМИ НАСТРОЯМИ

А. О. Лісневська (м. Чернігів)

Суб'єктивне економічне благополуччя – один із важливих чинників еміграційних настроїв студентської молоді. Центральною складовою суб'єктивного економічного благополуччя, яка зумовлює поширення еміграційних настроїв серед студентів, є суб'єктивна оцінка ними рівня свого життя як такого, що не відповідає їхнім економічним домаганням. Це супроводжується осмисленням поточної економічної ситуації в країні як несприятливої для зростання особистого добробуту і прибутків, що зумовлює відчуття тривоги, невпевненість у собі, труднощі адаптації до середовища. Водночас мають місце оптимістичні, дещо ірраціональні очікування щодо покращення свого матеріального становища в найближчому і більш віддаленому майбутньому, що підкріплюється готовністю виявляти активність, самостійність, напористість. Отже, покращення економічних умов життя в Україні може знизити еміграційні настрої серед студентської молоді. Показано, що за особливостями своєї потребово-мотиваційної сфери студенти, які не визначилися щодо еміграції, схожі на студентів, які припускають можливість еміграції, а за рівнем задоволеності своїм економічним статусом – на студентів, які не допускають такої можливості. Звідси випливає, що в разі погіршення економічних умов життя в Україні збільшиться й частка студентської молоді, схильної до еміграції.

Ключові слова: еміграція, еміграційні настрої, суб'єктивне економічне благополуччя, економічний статус, економічні домагання, економічна активність.

Постановка проблеми. В умовах значного погіршення соціально-економічної ситуації, спричиненої різноманітними чинниками, зокрема воєнним протистоянням на сході України, загострюється проблема пошуку молоддю шляхів і засобів самореалізації, у тому числі й за межами своєї країни. Виїздові молоді за кордон сприяють і процеси глобалізації, які відбуваються у світі і до яких Україна все більш активно долучається останнім часом. Усе це призводить до небезпечної для самої України ситуації – загрози втрати нею частини молодих українців через еміграцію до інших країн.

Традиційно молодь є однією з найбільш мобільних демографічних груп, які беруть участь у міграційних переміщеннях. Згідно з даними Центру незалежних соціологічних досліджень “Омега” (2016 р.), молодь України має досить виражені наміри щодо зовнішньої міграції. На запи-

тання “Чи хочете Ви емігрувати з України?” 44,9% респондентів відповіли, що вони хочуть жити в Україні і не планують емігрувати. Інші 28,3%, можливо, хотіли б попрацювати за кордоном, але з подальшим поверненням в Україну, і 12,3% бажали б навчатися за кордоном, але потім повернутися додому. Це 9,7% усіх респондентів шукають можливість виїхати за кордон, а 4,2% відповіли, що планують залишити Україну найближчим часом [6]. Отже, близько 55% опитаних молодих осіб можуть бути потенційними емігрантами. Наведені дані узгоджуються з даними наших досліджень (2013–2016 рр.), де частка студентів, які зазначили свій намір виїхати на постійне місце проживання до якоїсь іншої країни, становила від 54% до 57% [2]. Отже, важливого значення набуває вивчення тих психологічних детермінант, які зумовлюють еміграційні настрої української молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до розуміння свідомості в діяльнісному підході еміграційні настрої виникають у зв'язку з появою у свідомості людей відповідних суб'єктивних смислів. На думку Д. В. Ольшанського, будь-які масові настрої, у тому числі й еміграційні, є результатом дії двох чинників: суб'єктивного (потреб та інтересів) і об'єктивного (реальних умов життя, які відповідають або не відповідають цим потребам та інтересам) [3]. Отже, еміграційні настрої виникають тоді, коли люди актуально переживають неможливість облаштувати власне життя відповідно до своїх потреб та інтересів за реальних умов життя даного суспільства. Результатом таких переживань може стати поява суб'єктивних смислів, за яких проживання в іншій країні набуває для людини більшої суб'єктивної значущості, ніж проживання у своїй країні.

Аналіз досліджень, присвячених еміграції жителів країн пострадянського простору, показує, що значну роль у виникненні в них еміграційних настроїв відіграють саме економічні умови життя. Так, Ю. П. Зінченко, О. Ю. Зотова виявили, що найбільш значущими мотивами можливої еміграції росіян є прагнення підвищити свій життєвий рівень і пошук комфорту. Дослідники також стверджують, що еміграційні наміри людини тісно пов'язані з її почуттям безпеки. Саме прагнення безпеки зумовлює появу в людей не лише еміграційних намірів, а й прийняття ними твердого рішення залишити свою країну [1]. Аналізуючи особливості картини світу потенційних емігрантів в Росії і в Україні, О. М. Плющ також зазначає, що потенційні емігранти цих країн не вірять, що їхні країни здатні в майбутньому забезпечити належну якість життя своїх громадян [4].

Невирішені частини загальної проблеми. Завдяки нашим попереднім дослідженням було встановлено, що поширення еміграційних настроїв серед студентської молоді пов'язане із специфікою відображення в

її свідомості макросоціальних умов життя в Україні. Зокрема, схильні до еміграції студенти більш негативно оцінюють теперішнє становище України та її розвиток у перспективі, не вірять у свою здатність впливати на суспільно-політичні процеси, знецінюють образ України серед інших країн світу. Водночас не було виявлено і лінійної залежності між особистісними характеристиками студентів і їхньою схильністю до еміграції: одні й ті ж самі особистісні характеристики можуть спонукати студентів долати розбіжності між тим, що вони мають, і тим, чого хочуть, як у своїй, так і в якійсь іншій країні. Тому еміграція стає одним із численних засобів досягнення бажаного через усвідомлення перспектив самореалізації в якійсь іншій країні [2]. Оскільки аналіз публікацій і результатів досліджень не дає змоги чітко визначити, які саме характеристики особистості призводять до появи у її свідомості суб'єктивних смислів, пов'язаних з еміграцією, було вирішено розкрити особливості суб'єктивного економічного благополуччя студентів з різними еміграційними настроями.

Мета статі: визначити особливості суб'єктивного економічного благополуччя як детермінант еміграційних настроїв студентської молоді.

Вклад основного матеріалу дослідження. Для визначення рівня та особливостей структури суб'єктивного економічного благополуччя студентської молоді було використано Опитувальник суб'єктивного економічного благополуччя В. О. Хащенко [5]. Щоб з'ясувати невідрефлексовані, пов'язані з потребою-мотиваційною сферою особистості уявлення студентів про своє матеріальне становище як у теперішній час, так і в майбутньому (через три роки і навіть через десять років), ми скористалися Тестом колірних ставлень О. М. Еткінда (скорочену форму). Студентам було запропоновано обрати один із восьми кольорів Люшера, який би найбільш точно, на їхню думку, характеризував їхні уявлення про своє матеріальне становище тепер, через три роки і через десять років.

У дослідженні, яке було проведено навесні 2017 р., взяли участь студенти 4, 5 і 6-го курсів Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Загальна кількість учасників дослідження становила 90 осіб (35 чоловіків та 55 жінок) віком від 20 до 24 років, які навчаються за спеціальностями “Біологія”, “Технологічна освіта”, “Психологія”, “Соціальна педагогіка”. Інтерес до студентів старших курсів був зумовлений тим, що саме вони найближчим часом будуть змушені вирішити ряд важливих життєвих завдань: пошук постійного місця роботи, створення сім'ї, набуття фінансової незалежності від батьків та ін. Також студентів просили дати відповідь на запитання: “Якби у Вас була можливість виїхати на постійне місце проживання до якоїсь іншої країни, Ви: 1) не виїхали би у жодному разі; 2) найімовірніше, не виїхали б; 3) важко відповісти; 4) найімовірніше, виїхали би; 5) виїхали б обов'язково”. Залежно від обраного варіанта відповіді студентів було роз-

ділено на три групи: тих, які навіть не припускають можливості еміграції (варіанти 1 і 2); тих, які ще не визначилися щодо еміграції (варіант 3); тих, які припускають можливість еміграції (варіанти 4 і 5).

Первинний статистичний аналіз даних показав, що 7,8% респондентів не припускають можливості еміграції до якоїсь іншої країни, тоді як 63,3% таку можливість припускають. Ще 28,9% респондентів не визначилися щодо того, чи хотіли б вони змінити постійне місце проживання, чи ні. Отримані результати відображають негативні тенденції в масовій свідомості студентської молоді Чернігівщини, оскільки зафіксували значну частку тих студентів, які, вибудовуючи свої життєві плани на майбутнє, схильні шукати шляхи самореалізації за межами України (у 2013–2016 рр. їх було від 54 до 57%). Водночас стрімко зменшується частка тих студентів, які пов'язують своє майбутнє з Україною (у 2013–2016 рр. їх частка становила від 38 до 24%). Відповідно, поступово збільшується частка студентів, котрі не визначилися зі своїми намірами щодо еміграції (у 2013–2016 рр. їх було від 7 до 21%). Отже, можна констатувати, що серед студентської молоді Чернігівщини останнім часом стрімко поширюються еміграційні настрої.

Рівень суб'єктивного економічного благополуччя (далі – СЕБ) трьох груп студентської молоді визначався за допомогою процедури однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA). Було виявлено статистично значущі відмінності (всі при $p \leq 0,05$) за такими індексами:

1) *інтегральний (загальний) індекс СЕБ*: нижче – у студентів, які припускають можливість еміграції (67,95 бала), вище – у студентів, які не визначилися щодо еміграції (74,58), і студентів, які не припускають можливості еміграції (75,14);

2) *індекс суб'єктивної адекватності доходу запитам і потребам особистості*: нижче – у студентів, які припускають можливість еміграції (11,70), вище – у студентів, які не визначилися щодо еміграції (13,15), і студентів, які не припускають можливості еміграції (13,57).

Не було, утім, виявлено статистично значущої різниці між трьома групами студентської молоді за такими індексами, як індекс економічного оптимізму і впевненості, індекс поточного добробуту сім'ї, індекс фінансової депривованості, індекс економічного занепокоєння і тривожності.

Аналіз отриманих результатів показав, що студенти, які припускають можливість еміграції, менш задоволені своїм теперішнім матеріальним становищем і менше сподіваються на його покращення в майбутньому. Вони мають вищий рівень домагань у матеріальній сфері, більш негативно оцінюють свої можливості й внутрішні ресурси для покращення добробуту за наявної економічної ситуації в Україні. Відповідно вони мають менше очікувань, що їхній добробут відповідатиме їхнім економічним домаганням. Усе це позначається на їхньому ставленні до себе як до

суб'єктів економічних відносин: прогнозуючи ефективність своєї економічної активності, студенти цієї групи менше сподіваються на значне покращення свого матеріального становища.

Отже, студенти, які припускають можливість еміграції, більш гостро переживають свій економічний статус і, відповідно, відчувають труднощі з конструюванням своєї економічної ідентичності порівняно зі студентами, які не визначилися щодо еміграції або які не припускають можливості еміграції. Це спричиняє характер переживань студентів цієї групи (тривога, страх, безнадійність), прогнозування ними свого майбутнього (песимізм щодо змін на краще в матеріальній сфері), особливості регуляції економічної поведінки (епізодична активність, пошук додаткових засобів самореалізації).

З огляду на отримані результати базовим компонентом СЕБ, який зумовлює схильність студентської молоді до еміграції, є визначення нею адекватності доходу своїм запитам і потребам. Встановлено, що студенти, які припускають можливість еміграції, більш чітко усвідомлюють невідповідність доходів (своїх і своєї сім'ї) своїм запитам і потребам порівняно зі студентами, які не визначилися щодо еміграції або які не припускають можливості еміграції. Враховуючи те, що студенти цієї групи мають вищий рівень економічних домагань, ніж студенти двох інших груп, отриманий результат є очікуваним з погляду категоризації ними матеріального рівня свого життя.

Щоб виявити найбільш значущі одиничні параметри СЕБ, які спонукають студентську молодь до еміграції (такими параметрами були окремі питання Опитувальника В. О. Хашченка), було здійснено регресійний аналіз, де залежною змінною виступала схильність до еміграції, а незалежною – різні одиничні параметри СЕБ. У процесі застосування покрокової множинної регресії ($R^2 = 0,256$) було встановлено, що найбільш важливим параметром для прагнення студентів виїхати на постійне місце проживання до якоїсь іншої країни є така незалежна змінна, як нестача грошових коштів у теперішній час, яка пояснила 9,2% дисперсії ($\beta = 0,303$, $p \leq 0,004$; β – стандартизований коефіцієнт регресії). Сприятливість поточних економічних умов у країні для зростання особистого добробуту та прибутків була другою змінною і пояснила додаткові 4,3% ($\beta = -0,209$, $p \leq 0,041$). Суб'єктивна оцінка свого матеріального добробуту в теперішній час стала третьою змінною і пояснила додаткові 4,0% ($\beta = 0,214$, $p \leq 0,043$). Задоволеність фінансовим становищем своєї сім'ї була четвертою змінною і пояснила додаткові 4,0% ($\beta = -0,241$, $p \leq 0,041$).

Як бачимо, важливою психологічною передумовою, яка спонукає студентів шукати шляхи самореалізації за межами України, є усвідомлення ними браку або нестачі коштів у необхідній кількості для задоволення їхніх запитів і потреб у цей час. Також до еміграції студентів підштовхує

несприятливість обставин реальної дійсності, в яких здійснюється їхня економічна активність, що утруднює або унеможливує швидке збільшення доходів та покращення матеріально-побутових умов життя. Ще одна важлива психологічна передумова еміграції – оцінка студентами свого теперішнього добробуту як задовільного порівняно зі своїм соціальним оточенням. На наш погляд, це пов'язано з тим, що для того, щоб виїхати за кордон на постійне місце проживання і облаштуватися в новій країні, необхідно мати якісь заощадження, прибутки. Нарешті, до еміграції студентів спонукає усвідомлення того, що рівень доходів їхньої сім'ї не відповідає їхнім особистим вимогам.

Виокремлені нами групи досліджуваних відображають особливості ставлення до свого матеріального становища в теперішній час та сподівання щодо змін його в майбутньому: через три роки і через десять років (таб.).

Таблиця

**Оцінка студентами свого матеріального становища за допомогою
кольорів залежно від їхніх намірів щодо еміграції (у %)**

Оцінка матеріаль- ного стано- вища	У теперішній час			Через 3 роки			Через 10 років		
	Студенти, які не припус- кають можливості еміграції	Студенти, які не визначи- лися щодо еміграції	Студенти, які припускають можливість еміграції	Студенти, які не припус- кають можливості еміграції	Студенти, які не визначи- лися щодо еміграції	Студенти, які припускають можливість еміграції	Студенти, які не припуска- ють можливості еміграції	Студенти, які не визначи- лися щодо еміграції	Студенти, які припускають можливість еміграції
синій	14,3	–	19,3	–	3,8	8,8	14,3	3,9	5,3
зелений	14,3	26,9	14	–	34,7	24,6	14,3	30,7	24,6
червоний	–	15,4	7	28,6	7,7	19,3	14,3	19,2	21
жовтий	14,3	19,3	12,3	28,6	26,9	17,6	28,6	15,4	28,1
фіолетовий	14,3	15,4	22,8	28,6	15,4	22,8	–	15,4	14
коричневий	14,3	11,5	10,6	14,2	7,7	1,7	–	11,5	3,5
чорний	–	–	–	–	–	1,7	–	–	–
сірий	28,5	11,5	14	–	3,8	3,5	28,5	3,9	3,5

Оцінюючи своє матеріальне становище на цей час, студенти, які, не припускають можливості еміграції, обирали майже всі пропонувані кольори, при цьому незначну перевагу над іншими кольорами отримав сірий

колір. Це вказує на те, що студенти цієї групи наразі не мають якогось вираженого ставлення до свого матеріального становища. Вибір сірого кольору свідчить про те, що частина з них відчуває втому, апатію й обирає пасивність як спосіб реагування на економічні обставини життя. Водночас студенти двох інших груп – які не визначилися щодо еміграції і які припускають можливість еміграції – мають значно більше виражених спонукань щодо зміни свого матеріального становища, тобто демонструють більш чітке ставлення до свого матеріального становища на цей час. Перші з них частіше обирали зелений і жовтий, другі – фіолетовий і синій кольори. Це означає, що студенти, які не визначилися щодо еміграції, більш орієнтовані на те, щоб або наполегливо, уперто покращувати свій добробут, або вдовольнятися наявним рівнем добробуту, отримуючи задоволення від нематеріальних сторін життя. Студенти ж, які припускають можливість еміграції, є більш чутливими до впливів середовища і частіше переживають труднощі адаптації до нього. Як наслідок, вони частіше відчують тривогу, почуваються невпевненими в собі та у своїх перспективах, прагнуть відійти від реальної дійсності у світ фантазій, мрій.

Висловлюючи припущення щодо того, яким буде їхнє матеріальне становище через три роки, студенти, які не припускають можливості еміграції, знову ж таки обрали декілька кольорів, не віддаючи особливої переваги якомусь із них. Проте зміст потреб, який уособлює більшість із цих кольорів (червоний, жовтий, фіолетовий), вказує на оптимістичні, інколи навіть нереалістичні очікування щодо свого матеріального становища в близькому майбутньому. Вибір коричневого кольору свідчить про невпевненість у собі, про стривоженість деяких студентів цієї групи щодо своєї здатності забезпечити собі належний фізичний і психологічний комфорт у найближчі роки. У групах студентів, які не визначилися щодо еміграції або які припускають можливість еміграції, переважають такі кольори, як зелений, жовтий, фіолетовий (перша і друга група), червоний (друга група). Це свідчить про те, що студенти цих груп очікують, так само як і студенти попередньої групи, що в найближчі роки вони матимуть матеріальне становище, яке повною мірою відповідатиме їхнім економічним домаганням, при цьому їхні уявлення про зміни в доходах мають дещо ірраціональний характер. Для досягнення бажаних змін у добробуті або для збереження того добробуту, який вже є і який їх задовольняє, вони готові проявляти цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, орієнтуватися не лише на результат, а й на процес діяльності, покладатися на сприятливий збіг обставин.

Прогнозуючи своє матеріальне становище через десять років, студенти, які не припускають можливості еміграції, обрали декілька кольорів, віддавши незначну перевагу жовтому й сірому кольорам. Зміст потреб, які уособлюють ці кольори, свідчить про те, що студенти цієї групи

прагнуть захищеності, стабільності в матеріальному плані, що вказує на значущість для них нематеріальних цінностей, на зацікавленість процесом, а не результатом діяльності, на їхню пасивність у досягненні цілей, пов'язаних із покращенням свого матеріального становища. Студенти, які не визначилися щодо еміграції або які припускають можливість еміграції, частіше обирали зелений, червоний (перша і друга групи) та жовтий (друга група) кольори. Це вказує на їхню спрямованість на значні досягнення в матеріальній сфері, на значущість для них високого економічного статусу, на їхню готовність виявляти активність, навіть агресивність задля збільшення прибутків і покращення добробуту. Водночас для студентів, які припускають можливість еміграції, більшого, ніж для студентів, які не визначилися щодо еміграції, значення набувають захищеність у соціальному плані та задоволеність процесом діяльності.

Отже, студентська молодь трьох груп має як спільне, так і відмінне в уявленнях про своє матеріальне становище тепер і про його зміни в майбутньому. Особливо великі відмінності було зафіксовано в уявленнях студентів щодо свого матеріального становища на цей час. Студенти, які не припускають можливості еміграції, не виявили якогось чітко визначеного ставлення до свого матеріального становища: в їхніх виборах помітні як стеничні, так і астеничні тенденції реагування на прибутки і добробут. Студенти двох інших груп продемонстрували більш чітке ставлення до свого матеріального становища. Так, студенти, які не визначилися щодо еміграції, займають активну позицію щодо збільшення своїх доходів та покращення матеріального рівня життя. Студенти ж, які припускають можливість еміграції, більше занурені в негативні почуття, пов'язані з їхнім матеріальним становищем, та переживають труднощі адаптації до середовища. Значно менші відмінності виявлено в уявленнях студентської молоді щодо її матеріального становища в майбутньому. Студенти всіх трьох груп мають оптимістичні, інколи дещо нереалістичні очікування щодо збільшення своїх доходів і покращення добробуту найближчим часом, що пов'язано, на наш погляд, з очікуваними змінами в їхньому соціальному становищі (закінчення навчання у виші, повна трудова зайнятість та ін.). Що ж до очікувань, які стосуються більш віддаленого майбутнього, виявлено, що студенти, які не припускають можливості еміграції, мають менше сподівань, що їхнє матеріальне становище буде значно вищим порівняно зі студентами двох інших груп. Помірні статки для них можуть компенсувати орієнтація на нематеріальні цінності та задоволеність від процесу діяльності. Значно більше сподівань щодо зміни свого матеріального становища мають студенти, які не визначилися щодо еміграції та які припускають можливість еміграції. Вони готові докласти максимум зусиль для покращення свого економічного статусу, проявляти необхідні для цього ініціативність, самостійність, напористість.

Висновки. Отримані результати дають підстави стверджувати, що суб'єктивне економічне благополуччя детермінує сприйнятливість студентської молоді до еміграційних настроїв, що мають місце в суспільстві. Виявлені в ході дослідження особливості СЕБ студентської молоді з різними еміграційними настроями свідчать про те, що центральною його складовою, яка зумовлює поширення еміграційних настроїв серед студентів, є суб'єктивна оцінка ними рівня свого життя як такого, що не відповідає їхнім економічним домаганням. Невдоволення своїм економічним статусом супроводжується осмисленням поточної економічної ситуації в країні як несприятливої для зростання особистого добробуту і прибутків, звідси – відчуття тривоги, невпевненість у собі, труднощі адаптації до середовища. Водночас усе це поєднується з оптимістичними, дещо ірраціональними очікуваннями щодо покращення свого матеріального становища в найближчому і більш віддаленому майбутньому, які підкріплюються готовністю виявляти активність, самостійність, напористість та інші якості, необхідні для зміни свого матеріального становища. Отже, еміграційні настрої студентів підживлює передусім незадоволеність своїм матеріальним становищем на цей час, негативна оцінка перспектив зростання добробуту і прибутків у своїй країні. Відповідно, покращення економічних умов життя в Україні може суттєво знизити еміграційні настрої серед студентської молоді, оскільки студенти, схильні до еміграції, відзначаються не тільки високим рівнем економічних домагань, а й такими особливостями потребово-мотиваційної сфери, які можуть стимулювати їх до значних матеріальних досягнень за сприятливих економічних умов життя в будь-якій країні.

Проведене емпіричне дослідження показало, що за особливостями своєї потребово-мотиваційної сфери студенти, які не визначилися щодо еміграції, схожі на студентів, які припускають можливість еміграції, а за рівнем задоволеності своїм економічним статусом – на студентів, які не припускають такої можливості. Звідси можна припустити, що в разі погіршення економічних умов життя в Україні збільшиться частка студентської молоді, схильної до еміграції.

Перспективно подальших досліджень може стати більш глибоке вивчення особливостей потребово-мотиваційної сфери студентів, які спонукають їх до еміграції.

Література

1. *Зинченко Ю. П.* Эмиграционные намерения и безопасность личности / Ю. П. Зинченко, О. Ю. Зотова // Национальный психологический журнал. – 2013. – № 2(10). – С. 17–24.
2. *Лісневська А. О.* Еміграційні настрої студентської молоді / А. О. Лісневська // Сучасна молодь у соціально-психологічному вимірі: Здобутки чернігівських

- психологів : [монографія] / за наук. ред. А. Г. Скок, О. Ю. Дроздова, Т. В. Данильченко. – Чернігів : Десна Поліграф. – 2017. – С. 212–230.
3. *Ольшанский Д. В.* Психология масс / Д. В. Ольшанский. – СПб. : Питер, 2001. – 368 с.
  4. *Плющ А. Н.* Особенности картины мира потенциальных эмигрантов в России и в Украине / А. Н. Плющ, Н. И. Басманова, А. А. Лисневская // Вопросы психологии. – 2014. – № 6. – С. 52–65.
  5. *Хашченко В. А.* Психология экономического благополучия / В. А. Хашченко. – М. : Институт психологии РАН, 2012. – 426 с.
  6. Цінності української молоді. Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді [Електронний ресурс] / Н. Дмитрук, Г. Падалка, С. Кіреєв та ін. / Центр незалеж. соціол. дослідж. “ОМЕГА” на замовлення М-ва молоді та спорту України. – К., 2016. – Режим доступу : http://dsmsu.gov.ua/media/2016/11/03/23/Zvit_doslidjennya_2016.pdf

Reference

1. Zinchenko, Ju. P., and Zotova, O. Ju. (2013). Emigratsionnyye namereniya i bezopasnost lichnosti [Emigratory intentions and safety of personality]. *Natsionalnyy psikhologicheskii zhurnal* [National psychological journal], № 2(10), 17–24 (rus).
2. Lisnevskaya, A. O. (2017). Emigratsionnyye nastroyeniya studentov [Emigratory attitudes of student youth]. In Skok, A. H., Drozdov, O. Yu., Danylchenko, T. V. (Eds.). *Suchasna molod u sotsialno-psychologichnomu vymiri: Zdobutky chernihivskikh psycholohiv* [Modern youth in socio-psychological dimensions. Achievements of Chernihiv psychologists] (pp. 212–230). Chernihiv: Desna Polihraf Publ. (ukr).
3. Olshanskiy, D. V. (2001). *Psikhologiya mass* [Mass psychology]. St. Petersburg: Piter Publ. (rus).
4. Plyushh, A. N., Basmanova, N. I., and Lisnevskaya, A. A. (2014). Osobnosti kartiny mira potentsialnykh emigrantov v Rossii i v Ukraine [Features of world view of potential emigrants in Russia and Ukraine]. *Voprosy psikhologii* [Questions of psychology], 6, 52–65 (rus).
5. Hastchenko, V. A. (2012). *Psikhologiya ekonomicheskogo blagopoluchiya* [Psychology of economic well-being]. Moscow: Institute of Psychology OF Russian Academy of Sciences (rus).
6. Dmytruk, N., Padalka, H., Kirieiev, S. (Eds.) (2016). Tsinnosti ukrainskoi molodi. Rezultaty reprezentatyvnoho sotsiolohichnoho doslidzhennsa stanovyscha molodi [Values of Ukrainian youth. Results of representational sociological research of state of youth]. Tsentr nezaleznykh sotsiolohichnykh doslidzhen “ОМЕГА” на замовлення Міністерства молоді та спорту України, http://dsmsu.gov.ua/media/2016/11/03/23/Zvit_doslidjennya_2016.pdf

Лисневская А. А. Субъективное экономическое благополучие студенческой молодежи с различными миграционными настроениями

Субъективное экономическое благополучие – один из важных факторов миграционных настроений студенческой молодежи. Центральной составляющей субъективного экономического благополучия, которая обуславливает распростра-

нение эмиграционных настроений среди студентов, является субъективная оценка ими уровня своей жизни как такого, который не отвечает их экономическим притязаниям. Это сопровождается осмыслением текущей экономической ситуации в стране как неблагоприятной для роста личного благосостояния и доходов, что предопределяет ощущение тревоги, неуверенность в себе, трудности адаптации к среде. В то же время имеют место оптимистичные, несколько иррациональные ожидания относительно улучшения своего материального положения в ближайшем и более отдаленном будущем, которое подкрепляется готовностью проявлять активность, самостоятельность, напористость. Следовательно, улучшение экономических условий жизни в Украине может значительно снизить эмиграционные настроения среди студенческой молодежи. Показано, что по особенностям своей потребностно-мотивационной сферы студенты, которые не определились относительно эмиграции, похожи на студентов, допускающих возможность эмиграции, а по уровню удовлетворенности своим экономическим статусом – на студентов, которые не допускают такой возможности. Отсюда следует, что в случае ухудшения экономических условий жизни в Украине увеличится количество студенческой молодежи, склонной к эмиграции.

Ключевые слова: эмиграция, эмиграционные настроения, субъективное экономическое благополучие, экономический статус, экономические притязания, экономическая активность.

Lisnevsk A. O. Subjective economic well-being of student youth with different types of emigration mood

Subjective economic well-being is a factor of emigration mood of student youth. The central component of subjective economic well-being, which determines dissemination of emigration mood among students, is a subjective assessment of their life level as the one, which does not meet their economic aspiration. This is accompanied by an understanding of the current economic situation in the country as unfavourable for the growth of personal well-being and profit, which determines feelings of anxiety, diffidence, and difficulties in adapting to the environment. At the same time, it is combined with optimistic and a bit irrational expectations for improving their financial situation at an early date or in future, which is supported by readiness to show activity, autonomy, and assertiveness. Hence, the improvement of economic conditions of life in Ukraine can reduce the emigration mood among student youth. It is shown that according to the peculiarities of needs-and-motivation sphere, students who have not yet decided to emigrate are similar to those who consider emigration as an option, and they are similar to the students who do not admit such an opportunity in their level of satisfaction with their economic status. So that it can be assumed that in case of economic conditions deterioration in Ukraine, the ratio of student youth inclined to emigration will increase.

Key words: emigration, emigration mood, subjective economic well-being, economic status, economic aspiration, economic activity.